залежать здоров'я планети і саме існування людства. З цієї причини вона має здійснюватись в умовах екстремальності, які передбачають надзвичайну напруженість активності держави екологічного змісту. Настав час значно посилити владний характер екологічної функції держави.

1. Закон "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25 червня 1991 року.

2. Законодавство. Туристичні послуги в Україні. Юрінком Інтер. – 2008. – 320 с.

3. А.М. Колорій і А.Ю.Олійник. "Основи держави і права": навчальний посібник. – Київ. – "Либідь". – 1997. – С. 112 – 123.

4. Словник-довідник В.В. Молдовом В.Ф. Мелащенко. Київ "Юмана" – 1996 р.

5. Туризм в Україні: Статистичний бюлетень. – К.: – 2001.

6. Туризм в Україні: Статистичний бюлетень. – К.: – 2002.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2010

УДК 78.089.6 – 057.87

Тетяна Ткаченко, *кандидат педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики мистецької освіти та вокально-хорової підготовки вчителя Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ СПІВАЦЬКОГО ГОЛОСУ СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

У статті досліджується сутність та зміст діагностики голосу студентів музично-педагогічних факультетів як необхідної передумови якісної професійної підготовки фахівця.

Ключові слова: *діагностика голосу, гігієна голосу, охорона голосу, професійна підготовка фахівця.*

В статье исследуется сущность и содержание диагностики голоса студентов музыкально-педагогических факультетов как необходимой предпосылки качественной профессиональной подготовки специалиста.

Ключевые слова: *диагностика голосу, гигиена голоса, охрана голоса, профессиональная подготовка специалиста.*

In the article essence and maintenance of diagnostics of voice of students of musically pedagogical faculties is investigated as necessary pre-condition of high-quality professional preparation of specialist.

Key words: *diagnostics of voice, hygiene of voice, guard of voice, professional preparation of specialist.*

Постановка проблеми. Особливості викладання предмету "постановка голосу" на музично-педагогічному факультеті полягають у підготовці фахівця широкого профілю, який володіє голосом, ораторськими вміннями, артистизмом тощо. Першочерговим підходом до професійної підготовки майбутнього вчителя музики є індивідуальний підхід до особистості, гуманістична спрямованість на розкриття його самобутності, творчого потенціалу, збереження та зміцнення фізичного стану. Ще Авіценна стверджував, що "нічого в світі немає найкращого і найважчого ніж спів" [1]. Складність та відповідальність перш за все базується на діагностиці голосу.

Аналіз досліджуваної проблеми. Питаннями проблеми діагностики голосу, гігієни та охорони голосу займалися вчені А. Менабені, В. Бехтєрєв, К. Дорліак, Л. Дмитрієв, Р. Юссон, В. Антонюк, Л. Тоцька та ін. В той час огляд стану досліджуваної проблеми свідчить про те, що діагностика голосу не завжди відповідає вимогам, а саме, студенти в хоровому класі, в класі диригування, на заняттях сольфеджіо співають з перевтомою, в різних "нерідних", невластивих їм регістрах, що й визначило актуальність статті.

Мета статті полягає в розкритті значущості діагностики голосу студентів музично-педагогічного факультету як першочергового фактора в житті особистості, в збереженні голосових м'язів і, взагалі, фізичному здоров'ю.

Виклад основного матеріалу. Студентські роки є одним із самих відповідальних періодів у вихованні професійного обличчя майбутнього вчителя. Розвиток та становлення музично-вокальних, педагогічних та морально-етичних якостей має величезне значення в його подальшій роботі, тобто в проведенні музичних занять та організації позакласної роботи в середній загальноосвітній школі.

У зв'язку з цим велике значення в стінах

© Т. Ткаченко, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

вищого учбового закладу, а саме на музично-педагогічному факультеті, набувають заняття індивідуальної форми навчання, де спілкування між студентом та викладачем відбувається в найбільш тісній взаємодії.

Ще до появи різноманітних програм з викладання уроків музики в школі, вони називались "уроками співу", а це вказує на те, що шкільний учитель повинен правильно володіти своїм голосовим апаратом і мати необхідні знання з методики викладання постановки голосу. Таким чином, в умовах музично-педагогічного факультету вокальні заняття мають профілююче значення.

На початку роботи з голосовими даними студента, необхідно визначити першочергові задачі, а саме:

- навчитися користуватися співацьким диханням;

- оволодіти головними елементами правильного звукоутворення;

- мати чітку дикцію та правильну артикуляцію.

Найбільш важливим моментом перших вокальних кроків, як показує досвід, є правильне визначення голосового типу, тобто діагностика вокальних даних учня, бо від рішення цієї дуже серйозної проблеми залежать подальші успіхи з розвитку та виявленню всіх вокально-голосових якостей, здоров'я, витривалості найбільш досконалішого з усіх існуючих "інструментів".

Що складного: встановити потенційний діапазон, виявити, який з регістрів звучить яскравіше, та визначити, до якого типу належить той чи інший голос? Але це не зовсім так. Чому ж саме?

Студенти, що вступають до музично-педагогічного факультету мають різні ступені підготовки. Перша група учнів – випускники педагогічних коледжів та музичних училищ (диригентсько-хорове відділення), які мають значний досвід занять з постановки голосу. Друга група, а їх багато, вступає до ВНЗ безпосередньо після закінчення загальноосвітньої та музичної шкіл і має досвід співу тільки в хорових колективах. Нарешті, третя група, ті, хто закінчив середні музичні заклади по класу того чи іншого інструменту і на практиці не мали змоги займатися постановкою голосу.

Студенти першої групи, як правило, мають уявлення про те, до якого типу належить їх голос, і добре, якщо попередній викладач співу встановив вірний "діагноз", то і голос мав розвиток у вірному напрямку. Задача нового викладача – не зруйнувати досягнені вокальні успіхи, а виконуючи принцип поступовості і послідовності, наполегливо ускладнювати вокально-технічні вправи і репертуар, закріпляти, розвивати існуючий досвід володіння голосом. Студенти другої та третьої груп, як правило, не мають ніякої попередньої підготовки, а це, зокрема, говорить про те, що їх голоси зовсім не розвинені та слабко виявлені, що надто ускладнює роботу викладача-вокаліста, особливо в питанні діагностики.

Найбільш важливо з перших занять прищепити студенту правильні навички володіння диханням. Чим скоріше учень засвоїть, як правильно дихати під час співу, тим швидше його голос проявить свої природні якості, бо цілісність голосу проявиться лише тоді, коли хоча б центральна ділянка діапазону його голосу стане на дихальний стрижень, і студент відчує повноцінний звук свого голосу. Крім того, голос не почне правильно розвиватись, доки не матиме можливості бути пофарбованим та збагаченим обертонами в головних резонаторних порожнинах. Таким чином, говорити про визначення типу голосу без попереднього періоду занять з ним в більшості випадків в існуючих умовах, не має сенсу. Під час роботи з чоловічими голосами зустрічаються випадки, коли встановлений попередній діагноз "високий голос", стає неправильним, бо після проведення вищеозначеної роботи перехідний регістр даного голосу зміщується на один-два тони догори і подовжується діапазон верхнього регістру на два-три тони, а це, безумовно, говорить про те, що попереднє визначення типу голосу помилкове, і голос проявляє себе за всіма параметрами вже як ліричний баритон, і такі випадки непоодинокі.

Студенти – дівчата сопранового голосу, які під час занять хорового класу співають у партії альтів "за недостатньою кількістю низьких голосів" або співали довгий час альтами в хорових колективах тих учбових закладів, у яких вони навчались раніше, як правило, не показують верхню ділянку діапазону, однак це не означає, що вони мають низькі голоси, а скорочений діапазон є наслідком тривалого співу в незручній для голосу теситурі, регістрі, що штучно поширює та звеличує об'єм низького регістру і негативно відображається на центральній та верхній ділянках діапазону.

Такі ситуації на практиці трапляються досить часто, і правильно визначити тип голосу стає справою надзвичайно складною і потребує для її рішення деякого часу.

У подібних випадках рекомендовано тільки спів у центральній частині діапазону, не використовувати "роблений альтовий низ", та будування завдяки "опорі дихання" й головним резонаторним порожнинам верхньої ділянки діапазону, закріплення якої, своєю чергою, добре

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

відрегулює природну силу звуку низького регістру. І тільки після цього "лікувального процесу" з голосом, можна обережно говорити про визначення його типу.

Наука про співацький голос, на жаль, поки що не має якогось єдиного методу, який допоміг би відразу безпомилково діагностувати той чи інший голос, однак існує ряд оцінок, які значно допомагають розв'язати вищеозначену проблему. До їх числа можна віднести такі голосові якості:

- тембральна фарба;
- наявний діапазон;
- місце знаходження перехідних та примарних тонів;
- здатність голосу тримати теситуру;
- анатомо-фізіологічні особливості;
- конституційна ознака.

Визначити тип голосу за однією з даних якостей неможливо, але розглядаючи їх у взаємному зв'язку, є перспектива в цьому напрямку набути позитивних результатів.

Виявлення природного тембру складає важливу задачу для педагога, але зустрічаються випадки, коли він може проявитись не одразу. Інколи в процесі занять, коли учень починає засвоювати вірне звукоутворення та "високу співацьку позицію" виявляється красивий вокальний голос, вільний регістр, на прикладі звучання якого змінюється враження про тип даного голосу [2].

Примарні тони – звуки, які знаходяться в середині "робочого діапазону" і стають найбільш виразними та зручними для співу, це і є однією з ознак для розпізнавання ліричних, драматичних та меццо-сопранових голосів.

Видатний російський композитор М.І. Глінка, засновник російської вокальної педагогіки, у своїх методичних порадах пропонував починати "будувати" голос із "примарних тонів" [3].

Особливо треба визначити випадки, коли найбільш частіше трапляються помилкові ситуації в діагностуванні граничних один з другим типів голосів, наприклад: ліричного баритона та драматичного тенора, високого меццо та драматичного сопрано тощо. Недопущення такого роду проблем потребує будування індивідуальної вокально-методичної роботи для кожного студента окремо. З цією метою не тільки викладач, але й студент повинні знати детальну класифікацію співацьких голосів та місце знаходження перехідних тонів для кожного типу.

Жіночі голоси – сопрано, меццо-сопрано, контральто мають 3 регістри: нижній (грудний), середній (медіум) та верхній (головний) та 2 переходи.

Категорія сопрано (високий голос): об'єм голосу від c1 до c3. Перехідні ноти з грудного регістру в середній e1-f1, перехідні ноти із середнього регістру до головного e2-f2.

Типи сопрано: колоратурне, лірико-колоратурне, ліричне легке, ліричне міцне, лірико-драматичне, драматичне, дискант (високий дитячий голос – у хлопчиків та дівчат).

Категорія меццо-сопрано (середній голос). Об'єм голосу: a малої – a2. Перехідні ноти з грудного регістру до середнього c-cis1 – d1, із середнього до головного c2-d2.

Типи меццо-сопрано: ліричне, драматичне.

Категорія контральто (низький голос). Об'єм голосу: f малої – f2; перехідні ноти з грудного регістру до середнього c-cis1 – d1; альт – об'єднує середній та низький голоси в дітей.

Чоловічі голоси мають 2 регістри: грудний та головний та 1 перехід.

Категорія тенор (високий голос). Об'єм голосу: від c малої до c2. Перехідні ноти з грудного до головного регістру e1-fis1.

Типи тенорів: тенор – альтіно, ліричний легкий, ліричний міцний, лірико-драматичний, драматичний, характерний.

Категорія баритон (середній голос). Об'єм голосу: від a великої до a1. перехідні ноти з грудного регістру до головного: cis1-es1.

Типи баритонів: ліричний, драматичний.

Категорія бас (низький голос). Об'єм голосу: f великої – f1. Перехідні ноти з грудного регістру до головного: h малої – c1.

Типи басів: бас-баритон (високий бас), бас центральний, бас – профундо, бас – буффо (характерний або комічний бас).

Із вищеозначеної інформації відомо, що голос має регістровий склад, тобто в окремих ділянках діапазону звучить неоднаково і при зміні одного регістру другим голос змінюється, зламується, і учень завжди відчуває на цих нотах незручності.

Для того, щоб верхня частина діапазону звучала природно та яскраво, студентам рекомендовано правильно співати перехідні тони. Ігнорування цього правила веде до серйозних голосових проблем. Ще раз підкреслимо, що місцезнаходження перехідних тонів набагато полегшує викладачеві задачу визначення типу голосу.

Здатність відносно довгий час тримати теситуру також є ознакою, що допомагає класифікувати голос, його можливості. Під теситурою прийнято вважати середнє звуковисотне навантаження на голос, яке знаходиться у певному вокальному творі. Твір, написаний для того чи іншого голосу, може мати

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

низьку чи високу теситуру. Слід визначити, що поняття теситури означає ту частину діапазона, де голос під час співу найбільше "знаходиться". Якщо тип близький до тенорового, а довгий час не тримає тенорової теситури, то цей факт не дає впевненості в тому, що манера звукоутворення підходить голосовим можливостям учня і говорить за те, що цей голос, напевно, баритон.

До анатомо-фізіологічних ознак слід віднести:
- товщину та довжину голосових м'язів;
- форму твердого піднебіння;
- розмір резонаторних порожнин;
- хроноксія поверненого нерву (гортань).

Багаточисленні спостереження лікарів-фоніатрів говорять за те, що різним типам голосів відповідає різна довжина голосових м'язів, а саме, чим вище голос, тим тонші та коротші м'язи і навпаки. Але у світовій практиці зустрічаються багаточисленні виключення. Унікальний італійський співак XX сторіччя Енріко Карузо, який співав драматичним тенором, мав довгі та товсті "басові" м'язи, а відомий російський бас І. Михайлов мав, навпаки, "тенорові". Однак, незважаючи на такого роду випадки, рекомендовано всім студентам музично-педагогічних факультетів перед тим, як розпочати заняття з постановки голосу, відвідати кабінет лікаря-фоніатра, для того, щоб викладач і сам студент мали уявлення про зовнішній вигляд свого "інструменту" та його фізичне становище, яке вказує на перспективи розвитку співацького голосу, особливості його гігієни та охорони [4].

Учений Ю. Малютін уперше звернув увагу на форму і розміри твердого піднебіння у співаків, пов'язуючи його будову з типом голосу. Він, зокрема, вказував, що високі голоси мають глибоке й круте піднебіння, а більш низькі – келихообразні тощо. Ці спостереження й досі викликають багаточисленні суперечки та сумніви вчених всього світу.

Дослідження вчених Р. Юссона та К. Шеним доказують те, що кожен тип голосу має характерну для нього збудженість поверненого нерва. Ці уявлення підтверджують нейрохроноксичну теорію роботи голосових м'язів, дають своєрідну нову класифікацію голосів за допомогою спеціального приладу – хроноксиметра [5]. Взагалі, розгледіти талант, музикальність в учня справа відповідальна та складна. Дослідження музикальності необхідно для того, щоб з урахуванням її специфічних особливостей на певному етапі музичного та вокального розвитку учня, намітити найбільш дійові шляхи та засоби його музичного та вокального виховання і підготувати згодом необхідний фундамент для майбутньої виконавської чи педагогічної діяльності. Як зазначає Н.Є. Гребенюк необхідно "проаналізувати структуру музикальності з метою виявити співвідношення в ній природних даних та індивідуального набутку, з'ясувати, обмежується музикальність колом спеціальних сенсорних здібностей, чи вона поширюється на інші творчі риси, що визначають можливість інтерпретації музичних творів, визнати, які ознаки музикальності виявляються на початковій стадії роботи з вокалістом, а які – пізніше, оцінити значення індивідуальних відмінностей в розвитку музикальності співака, вивчити якісний та кількісний склад здібностей, що формуються залежно від схильності вокаліста до виконавської або ж педагогічної роботи, охарактеризувати специфіку формування творчих здібностей у професійній діяльності" [6].

Нарешті, остання ознака діагностики голосу – зовнішній вигляд (конституційна ознака) співака-початківця. Не викликає сумніву, що нейроендокринна конституція та загальна побудова тіла, його анатомічна структура говорять про тип голосу. Відомо, що існують такі терміни як "тенорова", "басова" зовнішність. Але зв'язок між типом голосу та конституційними особливостями організму не можна вважати розробленою галуззю знань і спиратись на неї під час визначення типу голосу студента необачно [7].

Підводячи підсумки, має сенс повторити, що правильне визначення типу голосу, тобто його діагностика, найбільш важлива проблема початкового періоду навчання. Без її розв'язання студент не засвоїть головні вимоги курсу щодо володіння диханням, елементами правильного звукоутворення, а робота з набуття вірної артикуляції буде неефективною. Тільки засвоєння всіх вокально-технічних навичок дасть змогу майбутньому педагогу виявити себе художником-виконавцем і донесе до дітей внутрішній зміст та емоційний настрій творів.

Висновки. Таким чином, аналіз проблеми діагностики голосу студентів музично-педагогічних факультетів виявляє певні завдання: вірне визначення теситури голосу студента, врахування вікових особливостей студента, ступінь його освіченості, темперамент, фізичні можливості. Індивідуальний підхід до кожного студента забезпечує розвиток голосових здібностей та якісну професійну підготовку студента – майбутнього вчителя музики й співу.

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

1. Аристотель Собрание сочинений: В 4-х томах. – М.: Наука, 1975. – Т.4. – С. 32.

2. Менабени А.Г. Методика обучения сольному пению. – М., 1987. – С. 47 – 58.

3. Ткаченко Т.В. Теоретико-методичні засади професійної культури вчителя музики й співу (монографія) / Т.В. Ткаченко, – Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2008. – С. 119 – 136.

4. Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики: уч. пособие. – М., 1968. – С. 24 – 33.

5. Юссон Р. Певческий голос: исследование основных физиологических и акустических явлений певческого голоса – М., 1974. – С. 46.

6. Гребенюк Н.Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти. – К.: НМАУ, 1999. – С. 28 – 53.

7. С.П. Юдін. Формування голосу співця. – М.: Музгиз, 1962. – С. 100 – 120.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2010

УДК 37.035.3:33

Тарас Левченко, *Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДО ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розкривається економічне виховання в широкому його розумінні, яке охоплює і термін економічна освіта, економічна ефективність праці дітей і підлітків.

Ключові слова: *економіка, виховання учні, економічні знання.*

В статье раскрывается экономическое воспитание в широком его понимании, которое охватывает и срок экономического образования, экономическая эффективность труда детей и подростков.

Ключевые слова: *экономика, воспитание ученики, экономические знания.*

In the article open up economic education in his wide understanding, which engulfs and term economic education, economic efficiency of labour of children and teenagers.

Key words: *economy, education students, economic knowledges.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічне виховання у широкому розумінні – це організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної свідомості через передання економічних знань, формування економічних умінь і навичок, пов'язаних з економічною цілеспрямованою діяльністю, формування економічно значущих якостей особистості, розвиток економічного мислення.

Між економічною освітою і економічним вихованням існує тісний взаємозв'язок. На думку О.Т. Шпака, економічна освіта має розглядатися як основа економічного виховання особистості школяра, тому що вона:

- сприяє розвитку економічного мислення; показником рівня розвитку економічного мислення виступає поведінка особистості в процесі її економічної діяльності в усіх галузях життя суспільства, її взаємовідносин із соціальним середовищем;

- формує економічну культуру, одним із компонентів якої є оволодіння людиною економічними знаннями, уміннями та навичками господарювання;

- нерозривно пов'язана з формуванням таких особистісних рис школяра, як працьовитість, відповідальність, діловитість, підприємливість, ощадливість, організованість, ініціативність, практичність, самостійність та інших, які можуть бути критеріями оцінювання рівня економічної вихованості школяра;

- у макроекономічному плані сприяє формуванню і підвищенню продуктивності такого фактора виробництва, як людські ресурси. Від рівня підготовки та освіченості останніх значною мірою залежить рейтинг держави в економіці світу, її місце в міжнародному розподілі праці [16, 60].

У подальшому викладі ми будемо в основному користуватися терміном економічне виховання в широкому його розумінні, яке охоплює і термін економічна освіта.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню педагогічних аспектів економічного виховання не приділяється належної уваги, зокрема, підготовці студентів вищих педагогічних навчальних закладів до роботи в школі з економічного виховання учнів, слухачів системи післядипломної освіти. У цьому відношенні мають наукове і практичне значення праці педагогів

© Т. Левченко, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF
To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com